

Особливості управління транскордонними екосистемами на прикладі Люблінського воєводства

Досліджено особливості існування транскордонних екосистем в рамках Єврорегіону «Буг». Визначено поняття «транскордонна екосистема», та елементи транскордонності таких видів ресурсів, тобто випадки, коли екосистема набуває статусу транскордонної. У статті подаються особливості управління транскордонними екосистемами в межах Люблінського воєводства Польщі: вирубка, заготівля деревини, лісовідновлення та лісорозведення, охоронювані природні території тощо. Розглядається перший стратегічний документ в галузі транскордонної співпраці прикордонних територій Польщі, України та Білорусії – Стратегія «Три Полісся» – спільна стратегія охорони і екологічного використання природничої спадщини теренів польсько-білорусько-українського прикордоння».

Ключові слова: Єврорегіон «Буг», транскордонна екосистема, лісовідновлення, лісорозведення, особливо охоронювані території, стратегія «Три Полісся», транскордонний біосферний резерват «Західне Полісся», пан'європейська екологічна мережа.

На сучасному етапі розвитку світових інтеграційних процесів актуальними є питання розвитку транскордонного природокористування та транскордонних екосистем зокрема. Екосистеми, розташовані вздовж міжнародного кордону мають більший інтерес серед зарубіжних дослідників, ніж ті, що містяться в межах однієї країни, оскільки розбіжності в екологічному праві країн робить збереження транскордонних екосистем вдвічі складнішим.

Дослідження управління транскордонними екосистемами в рамках Єврорегіону «Буг» є актуальним питанням, оскільки транскордонне управління такими ресурсами є інструментом, що сприяє розширенню співпраці через міжнародні кордони, має ряд поставлених цілей, в тому числі управління ресурсами, збереження біорізноманіття, сприяння регіонального економічного розвитку, регіональне та транскордонне співробітництво та зміцнення і розвиток дружніх зв'язків між Україною, Білорусією та Польщею.

Дослідженням питання транскордонних екосистем займалися такі зарубіжні вчені, як Д. Рік Ван Шоїк, О. Лелея, Дж. Каннінгем, які зосередили свою увагу на транскордонному біорізноманітті на американо-мексиканському прикордонному регіоні. Роланд Штейн досліджував франко-німецькі природоохоронні території в якості моделі розвитку регіону. Таким чином, такі види транскордонних ресурсів, як транскордонні екосистеми залишилися поза увагою вітчизняних дослідників, що потребують більш детального розгляду.

Сьогодні у світі існують такі види природних ресурсів, які називають транскордонними, вони набувають такого статусу, оскільки знаходяться на території двох і більше країн. Отже, під транскордонними ресурсами ми розуміємо природні ресурси, що регулюються режимами управління двох або більше географічно сусідніх держав.

До транскордонних природних ресурсів ми відносимо транскордонні води, транскордонні екосистеми, транскордонні родовища корисних копалин. У даній роботі ми зосереджуємо свою увагу на такому виді транскордонних природних ресурсів як транскордонні екосистеми.

Під транскордонною екосистемою ми розуміємо сукупність живих організмів (система рослин, тварин та мікроорганізмів), які пристосувалися до спільного проживання на території двох або більше сусідніх держав.

Таким чином, екосистеми набувають статусу транскордонних у випадку, якщо вони перетинають, або визначають кордони між двома і більше державами.

Управління транскордонними екосистемами в Єврорегіоні «Буг» Україна, Білорусія та Польща здійснюють самостійно.

Даний транскордонний регіон має в своєму розпорядженні значні лісові ресурси. Лісистість Єврорегіону «Буг» подано у табл. 1.

Таблиця 1

Площа лісів Єврорегіону «Буг» (станом на 01.01.2012 р.)*

	Площа лісів	
	тис. га	Лісистість, %
Волинська область	624,6	31,0
Брестська область	1 379	35,9
Люблінське воєводство	587,9	23,1
Разом	2239,2	27,6

*Складено за: [1], [2, с. 419-420], [5].

Аналіз таблиці 1.1. показує, що найбільша лісистість у Брестській області (35,9 %), наступною іде Волинська область (31,0 %), і найменше залісене Люблінське воєводство (23,0 %).

Люблінське воєводство посідає 14-е місце в Польщі за площею лісів (лісовий покрив в регіоні становить 23,1 %).

Роботу у Люблінському воєводстві у сфері лісовідновлення та лісорозведення можемо спостерігати у наступній таблиці (табл. 2.).

За даними Локального банку даних Республіки Польща у лісовідновленні та лісорозведенні в рамках Люблінського воєводства спостерігається тенденція до збільшення. Так, у 2010 р. порівняно з попереднім роком лісовідновлення та лісорозведення збільшилося на 62 га або на 2,9 % (у т.ч. штучне – на 138 га, тобто на 7,1 %, природна регенерація навпаки зменшилася на 76 га, або на 26 %), у 2011 р. характерне також збільшення на 364,4 га, тобто на 14,4 % (у т.ч. штучне – на 207,9 га, або на 12,2 %, природна регенерація збільшилася на 93,5 га, або на 30,3 %) порівняно з 2010 р.

Таблиця 2

Динаміка лісовідновлення та лісорозведення у Люблінському воєводстві*

Рік	Лісовідновлення та лісорозведення, га			
	Усього	Штучне лісовідновлення та лісорозведення	Природна регенерація	У % до загальної площі лісів
2009	2096	1805,4	290,6	0,37
2010	2158	1943,4	214,6	0,37
2011	2522,4	2214,3	308,1	0,44

*Складено за: [5].

Регіональне управління державних лісів у Любліні реалізує «Національну програму заліснення», яка передбачає збільшення лісового покриву Люблінського воєводства до 30 % в 2020 р. і до 33 % в 2050 р. [13].

Моніторинг лісів у Республіці Польща здійснюють: Інститут дослідження лісу, Науково-дослідний інститут лісового господарства, в рамках якого функціонує Департамент управління лісовими ресурсами, та Бюро з управління лісами та геодезії в Любліні [10], [9], [5].

Величезні природні і ландшафтні цінності Люблінського воєводства є унікальними у Європі, та роблять цей регіон одним із найцікавіших у Польщі. Особливо охоронювані природні території не рівномірно розподілені по території регіону. Система охоронюваних територій Люблінського воєводства включає:

8. 2 національні парки;
9. 17 природних парків;
10. 17 ландшафтних заповідників;
11. 87 резерватів (заповідників) із загальною площею майже 12 тис. га;
12. 23 особливо охоронюваних територій (ООПТ);
13. 48 спеціальних областей збереження;

14. більше 1500 пам'яток природи;
15. 2 краєвиди дикої природи;
16. 148 екологічних земель;
17. 315 зон захисту тварин;
18. 3 зони захисту рослин [11].

У наступній таблиці містяться дані про заповідні території біосферного резервату «Західне Полісся» в Польщі.

Таблиця 3

**Заповідні природні території в межах біосферного резервату
«Західне Полісся»***

Назва	Рік утворення	Управляючий територією
Поліський Національний Парк	1990	Поліський НП
<i>Ландшафтні парки</i>		
Собіборський ЛП	1983	Управління Ландшафтних Парків Полісся
Поліський ЛП	1983	
Хелмський ЛП	1983	
ЛП „Ленчинський Озерний край”	1990	Управління Ландшафтних Парків Люблінської височини
<i>Резервати природи</i>		
т.ч. резервати в Собіборському ЛП: «Брудзенець», «Магазин», «Орхове Озеро», «Три Озера», «Малоземце», «Черепаші Болота», а також «Озеро Бжезічно» і «Торфяник при Чорному Озері» в ЛП «Ленчинський Озерний край»		
<i>Території Природа 2000</i>		
«Полісся»	2004	Поліський НП
«Болото Бубнів»	2004	
«Поліський Оплот»	2007	
«Собіборські Ліси»	2004	Генеральна Дирекція Охорони Довкілля
«Усьціверські Озера»	2007	
«Коров'яче Болото»	2007	
«Парчевські Ліси»	2004	Генеральна Дирекція Охорони Довкілля
«Долина Тисмениці»	2004	
«Долина Середнього Бугу»	2007	
<i>Території заповідного ландшафту</i>		
Хелмський ЛП	1983	Управління Ландшафтних Парків Полісся
Поліський ЛП	1983	

*Джерело: [3, с. 18].

Екологічний моніторинг особливо охоронюваних територій в Люблінському воєводстві здійснюється Головною інспекцією з охорони навколишнього середовища, Службою національних парків, Регіональною інспекцією з охорони навколишнього середовища в Любліні [7], [12], [14].

Моніторинг здійснюється відповідно до положення Директиви 92/43/ЕЕС про збереження природного середовища існування дикої фауни і флори (Директиви про місце проживання) та в рамках таких міжнародних документів: Конвенції про біологічне різноманіття, Конвенції про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення (Рамсарської конвенції), Конвенції охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі (Бернська конвенція), Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин (Боннської конвенції) тощо [8].

Управління екосистемами у Люблінському воєводстві здійснюється Генеральним управлінням державних лісів у Республіці Польща, Департаментом лісового господарства та охорони природи Міністерства охорони навколишнього середовища, Регіональним управлінням державних лісів у Любліні тощо [10].

Регіональними екологічними пріоритетами Люблінського воєводства в сфері управління екосистемами є:

1. Впровадження мережі Natura 2000 (Європейська екологічна мережа спеціальних областей охорони природи) в регіоні;
2. Захист існуючих територій та об'єктів, що охороняються законом;
3. Зміцнення системи особливо охоронюваних природних територій Люблінської губернії, створюючи нові області;
4. Збереження природних ресурсів, пейзажів, що охороняються законом;
5. Охорона водно-болотних угідь;
6. Відновлення деградованих екосистем і місць проживання;
7. Збільшення лісистості регіону тощо [6].

Отже, управління транскордонними екосистемами, які входять до складу Єврорегіону «Буг» Польща здійснює самостійно на власній території, що є недоцільно, оскільки даний єврорегіон включає також Брестську область Білорусії та Волинську область України, тому спільне інтегроване управління транскордонними екосистемами цих держав буде більш ефективним, та принесе вигоди всім країнам.

Першим стратегічним документом в галузі транскордонної співпраці прикордонних територій Польщі, України та Білорусії є Стратегія «Три Полісся» – спільна стратегія охорони і екологічного використання природної спадщини теренів польсько-білорусько-українського прикордоння» (липень 2008 – січень 2009 рр.), яка стала знаряддям активізації партнерів на території польсько-українсько-білоруського прикордоння.

Стратегія передбачала поєднання зусиль наукових середовищ, організацій охорони природи та екологічних організацій, що працюють на території білоруського Прибузького Полісся, польського Західного Полісся, а також українського Шацького Національного Природного Парку, з метою максимально ефективною і відповідною його охорони та господарського використання [3].

В залежності від відносин між сусідніми країнами, транскордонні регіони можуть надати унікальні можливості для збереження екосистеми. Так, наприклад, створення транскордонних парків, зелених коридорів, заповідників сприяє здійсненню більш ефективного транскордонного управління, дослідження та моніторингу, приносить економічні вигоди для національних економік і забезпечує краще управління транскордонними проблемами, такими як пожежі, шкідники, браконьєрство, забруднення навколишнього середовища, контрабанда тощо.

Хоча Єврорегіон «Буг» і створений ще у 1995 р., в його рамках лише у жовтні 2011 р. відбулося підписання тристоронньої міжурядової угоди про створення резервату «Західне Полісся» (Rezerwat Biosfery Polesie Zachodnie), який включено до Всесвітньої мережі біосферних резерватів. Документ передбачає створення Координаційної ради транскордонного біосферного резервату «Західне Полісся», яка буде розробляти, приймати і втілювати в життя спільні плани і програми з охорони біологічного і ландшафтного різноманіття та сталого розвитку території. Крім того, будуть проводитися спільні наукові дослідження, моніторинг навколишнього природного середовища, особливо водно-болотних угідь, які реагують на глобальне потепління клімату. У міжнародний біосферний резерват увійшли наступні території: біосферний резерват «Шацький» (Україна), «Прибузьке Полісся» (Білорусь) і «Західне Полісся» (Польща). Загальна площа міжнародного резервату становить 264 тис. га, з яких на територію України припадає 75 тис. га, Польщі – 140 тис. га, Білорусі – 49 тис. га. [4].

З природної точки зору Західне Полісся є важливою функціональною територією в структурі ландшафту Європи. Тут перетинаються два екологічних коридори європейського рівня: перший з них простягається в напрямку схід-захід вздовж долини Прип'яті, через Озерний край Ленчинсько – Володавське і прадавню долину Вепша; другий проходить з півдня на північ вздовж долини Західного Бугу, поєднуючи Побужжя, Волинську височину, Підляшшя і Мазовше. Перехрещення обох коридорів у цьому районі становить в екологічній

структурі Європи суттєвий екологічний вузол, оточений десятками вузлових територій загальнодержавного і регіонального рівня. Значна частина території прикордоння знаходиться на теренах так званих Зелених Легень Європи (the Green Lungs of Europe). Територія, охоплена програмою, включає місця, які відіграють важливу роль в Європейській Мережі Довкілля НАТУРА 2000 (на прикордонній території вони займають загалом понад 31 тис. кв.км.) [3].

Транскордонний біосферний резерват «Західне Полісся» розташований в долинах річок Західний Буг та Прип'ять, тобто на території екологічних коридорів, які мають стратегічне та загальноєвропейське значення, оскільки р. Західний Буг протікає вздовж північно-південної частини (з півночі на південь) Польщі та східного кордону Європейського союзу, та є одним із найбільших європейським болотно-озерно-лісовим комплексом.

Отже, транскордонні екосистеми мають важливе значення, адже вони є не тільки загальним багатством, але і загальною відповідальністю. Досягнення екологічної цілісності, охорона і раціональне використання природних ресурсів на стійкій основі, а також запобігання або пом'якшення екологічних загроз не може бути досягнуто за рахунок однієї країни. Це вимагає міжрегіонального та транскордонного співробітництва. В рамках Єврорегіону «Буг» лише на 16 році існування відбулося підписання тристоронньої угоди, та створення трilaterального резервату, що сприятиме оптимізації комплексної охорони навколишнього середовища, збереженню екосистем регіону, ефективному транскордонному управлінню, створенню спільних, інтегрованих моніторингових та оціночних програм та забезпечить кращим управлінням транскордонними проблемами (пожежі, шкідники, браконьєрство, забруднення навколишнього середовища, контрабанда тощо).

На польсько-українсько-білоруському прикордонні, в рамках Єврорегіону «Буг», існують території, що мають величезну ландшафтну та екологічну привабливість. Тут простягається географічний регіон Західне Полісся, який складається з трьох частин: Шацький Національний Природний Парк (Україна), Західне Полісся (Польща) та Прибузьке Полісся (Білорусь). Оскільки територія регіону охоплює три держави, то ефективна охорона і використання його природних ресурсів вимагає уніфікації дій в галузі охорони природної спадщини, екологічного використання та управління транскордонними природними ресурсами.

Оскільки питання транскордонних екосистем та їх управління в рамках Єврорегіону «Буг» є ще недостатньо вивченим, то вважаємо, що варто зосередити увагу на проблемах та перспективах транскордонного управління такими ресурсами.

Джерела та література

1. Державне агентство лісових ресурсів України. Загальна характеристика лісів України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=62921&cat_id=32867<http://ecology.volyn.net/?p=environment>.
2. Статистический сборник “Статистический ежегодник Республики Беларусь, 2012 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://belstat.gov.by/homep/ru/publications/yearbook/2012/about.php>.
3. Три полісся – спільна стратегія охорони і екологічного використання природної спадщини теренів польсько-білорусько-українського прикордоння. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://three-polesyes.paei.by/Materials/Publication/strategy_ukr.pdf.
4. Україна, Білорусь і Польща створюють резерват. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/news/476136-ukrajina-bilorus-i-polscha-stvoryuyut-rezervat.html>.
5. Bank Danych Lokalnych. LEŚNICTWO. LEŚNICTWO WSZYSTKICH FORM WŁASNOŚCI [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.stat.gov.pl/bdl/app/dane_podgrup.hier?p_id=346065&p_token=1932406476
6. Cele i priorytety polityki ekologicznej województwa lubelskiego [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.lubelskie.pl/index.php?pid=1079>.
7. Główny Inspektorat Ochrony Środowiska. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.lubelskie.pl/index.php?pid=433>.
8. Informacje ogólne o podsystemie monitoringu przyrody. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.gios.gov.pl/artykuly/164/Informacje-ogolne-o-podsystemie-monitoringu-przyrody>.

9. Instytut Badawczy Leśnictwa. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ibles.bip.waw.pl/index.php?k=S:m/229/1>.
10. MONITORING LASÓW w Polsce. ORGANIZACJA. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.gios.gov.pl/monlas/organizacja.html>.
11. Obszary chronione [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.lubelskie.pl/index.php?pid=433>.
12. Poleski Park Narodowy. Monitoring przyrodniczy [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.poleskipn.pl/index.php?option=com_content&task=category&sectionid=17&id=45&Itemid=57.
13. Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Lublinie. Hodowla lasu [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.lublin.lasy.gov.pl/web/rdlp_lublin/zagospodarowanieLasu.
14. Wojew?dzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Lublinie. WIOŚ Lublin [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.wios.lublin.pl/tiki-index.php?page=WIOS+Struktura>.

I. Skorochod, W. Olejnyk

Specyfika zarządzania transgranicznymi ekosystemami na przykładzie województwa Lubelskiego

W artykule przeanalizowano specyfikę działania transgranicznych ekosystemów w ramach Euroregionu «Bug». Zdefiniowane pojęcie «transgraniczny ekosystem», oraz elementy transgraniczności takich typów zasobów, tj. przypadków w których ekosystem nabywa status transgranicznej. W artykule przeanalizowano specyfikę zarządzania transgranicznymi ekosystemami w ramach województwa Lubelskiego Polski: wycinanie lasów, ponowne zalesianie, ochrona obszarów naturalnych i t.d. Rozpatrywany pierwszy dokument strategiczny w zakresie współpracy transgranicznej przygranicznych obszarów Polski, Ukrainy i Białorusi – strategia „Trzy Polesia – wspólna strategia ochrony i ekologicznego wykorzystania naturalnego dziedzictwa przyrodniczego obszarów pogranicza białorusko-polsko-ukraińskiego”.

Słowa kluczowe: Euroregion «Bug», transgraniczny ekosystem, zalesianie, szczególnie chronione obszary, strategia «Trzy Polesia», Transgraniczny rezerwat biosfery «Polesie Zachodnie», paneuropejska sieć ekologiczna.

УДК 351.777.6: 504.864.3: 339.92

О. Гримак

Еколого-економічна оцінка якісного складу транскордонних водних ресурсів в умовах євроінтеграції

Розглянуто основні еколого-економічні проблеми водних ресурсів річки Західний Буг, як одного з головних стратегічних об'єктів транскордонного значення. Визначено шляхи розв'язання транскордонних проблем раціонального використання, охорони і відтворення водних ресурсів. Обґрунтовано систему фінансової підтримки проектів направлених на покращення якісного складу транскордонних водних ресурсів річки Західний Буг в рамках міжнародної співпраці.

Ключові слова: євроінтеграція, транскордонні водні ресурси, водокористування, якість води, міжнародне співробітництво.

Європейська інтеграція – це процес політичної, юридичної, економічної (а в деяких випадках – соціальної та культурної) інтеграції європейських держав, у тому числі й частково розташованих в Європі. На даний момент європейська інтеграція досягається в основному за рахунок розширення Європейського Союзу та Ради Європи.

При здобутті Україною незалежності, основним важелем розвитку стало насамперед проведення ряду системних реформ, що і призвело до курсу направленому на євроінтеграцію. Його витоки – в історії нашого народу й усвідомленні права жити в демократичній, економічно розвинутій, соціально орієнтованій країні. Його мета – створення шляхом масштабних внутрішніх перетворень умов для входження до спільноти європейських розвинутих країн. Сьогодні цей курс є домінантою внутрішньої та зовнішньої державної політики [2].

Потрібно зазначити, що світова спільнота вважає, що найкращий розвиток економічного сектора будь-якої держави, це є розвиток за непохитного якісного стану довкілля. Як відомо, водні ресурси – це найважливіший стратегічний ресурс на нашій планеті. Жодна нафта за важливістю не може навіть віддалено наблизитися до води. Адже вода – це життя. Тому до водних ресурсів країн відносяться надзвичайно серйозно. Особливе значення займають водні ресурси транскордонного значення, оскільки вони закладають

